

Kultúratudományi szintézis-kísérlet?

Bekezdések Soltész Márton *Működés* című kötetéről

Nehéz helyzetben van az a pálya- és nemzedéktárs, aki Soltész Márton *Működés* című tanulmány-, kritika- és esszégyűjteményéről érvényes, szintetikus állításokat akar tenni, a kötet annyira szerteágazó irodalom- és kultúratudományi szöveggyűjtemény. Szándékosan használom a *gyűjtemény* szót, ugyanis a szerző az elmúlt egy-két évben keletkezett tudományos és/vagy kultúrakritikai tárgyú írásai mellett helytörténeti tematikájú előadásait, esszéit, jegyzeteit is közreadta impozáns, terjedelmes könyvébe összegyűjtve.

36 változó tematikájú és hosszúságú írás. Változó, széttartó szövegegyüttes, ugyanakkor a kötetből mindenképpen valamiféle szintézisre törekvő posztmodern és egyszerre pozitivistá-humanista, a kultúra és az emberiség egységében töretlenül hívó szemlélet bontakozik ki. Soltész Márton talán ezért is akar mindent egy kalap alá venni, mert posztmodern korunkban az értékluralizmus mellett még mindig hisz egyfajta régi vágású humánértelmiségi (neo-pozitivistá?) ideájában, az európai műveltség eszményében. E törekvés mindenképpen becsülendő, de mint arra később bővebben is rátérek, s kifejezem ez irányú aggodalmaimat is, óhatatlanul felveti a kérdést: vajon időszerű-e ez a fajta szemlélet a 2010-es évek Magyarországon?

Nehéz feladat kiemelni a kötetből konkrét szövegeket, Soltész Márton irodalom- és kultúratudományi érdeklődése annyira szerteágazó. Mindez csak szubjektív módon, a kritikus impressziói alapján történhet. Magam többek között a korpusz nagyobb lélegzetű szövegei közül egyik leginveciózusabb és legérdekesebb írásának a *Kaiserlich und Königlich, avagy az irodalom és a közösség* című tanulmányt tartom, melyben a szerző számot vet a *Kultúra és kritika* című egyetemi folyóirat kritikusképző programjának gyakorlati eredményeivel (127–139.). Érdekes felvetéseket tartalmazó, elmélyült elemzés emellett az *Irodalomtörténet mint egyetemi segédkönyv?* címet viselő tanulmány, mely a Gintli Tibor által szerkesztett *Magyar irodalom* című kézikönyv irodalomtörténeti koncepcióját járja körül, azon belül is főleg a XX. századi magyar irodalmi fejezetre helyezve a hangsúlyt, s azt a korántsem könnyű kérdést boncolgatva, vajon lehet-e egy irodalomtörténeti kézikönyv egyszerre eredményesen használható egyetemi segédkönyv (144–154.). Kiemelném továbbá *Az újírást alternatívái*

című tanulmányt, mely voltaképpen nagykritika Mészáros Márton *Mai magyar irodalmi olvasókönyv* című tankönyvéről, s amely rávilágít a kötet erényeire és hibáira, tárgyi tévedéseire és kihagyásaira, egyben – kissé provokatív módon – konkrét javaslatokat tesz a mű esetleges újrakiadása esetén szükséges korrekciókra (155–170.). Invenciózus felvetéseket tartalmazó szöveg továbbá a *Válasz – egy égető kérdésre* című tanulmány, mely hiánypótló módon tesz kísérletet a magyarországi folyóirat-kultúra történeti áttekintésére és megalapozására (181-186. oldal).

Talán érdemes közelebbről megnézni néhányat a *Működés* kisebb lélegzetű, alkalmibb jellegű (?) írásaiból is. Magam mindenképpen kiemelném Benyovszky Krisztián Móricz-tanulmánykötetéhez írott utószavát (egyébiránt a *megkésett utószó* megnevezést a szerző a kötetben található több irodalomtörténeti szakkönyvkritika megnevezésére használja) (140–143. oldal). Meglepően elmélyült, önmagát *kompetencialista utószó*ként definiáló írás az *Egy lenyűgöző történet a magyar irodalomból* című szöveg, mely nem más, mint Szegedy-Maszák Mihály Kosztolányi-monográfiájának értékelése, s bár a kritika alapvetően pozitív, felhívja a figyelmet a nagy volumenű irodalomtörténeti vállalkozás hivatkozási rendszerének nehezen követhető voltára (116–121). Hasonló alapos, elemző *megkésett utószó* a *Nyugat és vadnyugat* című szöveg, mely Grendel Lajos modern magyar irodalomtörténeti monográfiájának kritikája – többek között rávilágít a kötet hiányosságaira, a bibliográfia megítélése szerint hanyag összeállítására, ugyancsak konkrét javaslatokat téve egy esetleges második kiadás esetén megfontolandó pontosításokhoz, kiegészítésekhez (122–126.).

Mindenképpen kiemelendő Soltész Márton kritikai tárgyú írásai esetén a pontosság és az alaposág – mint a szövegek vitathatatlan erényei. Az egyebek mellett filológus-textológus Soltész mindig törekszik a pontosságra, teszi ezt oly aprólékossággal, hogy lábjegyzetben közli a megolvasott szépirodalmi művek vagy szakkönyvek hivatkozott kiadásának adatait. Elhamarkodott megállapításokat többnyire nem tesz, érveit jellemzően nem csupán szubjektív véleményként közli a kötetben mindenütt erősen jelenlévő, olykor túlzott szubjektivizmus ellenére, hanem mindig igyekszik azokat szakirodalmi hivatkozásokkal alátámasztani. Kritikái olykor egyszerre méltatások és szigorú bírálatok, nem fél adott esetben „nekimenni” idősebb pályatársaknak sem, olykor látszólag könyörtelenül, ám mindig jobbító szándékkal, az építő kritika intenciójával világítva rá bizonyos szakkönyvek egyes kisebb-nagyobb hiányosságaira. Nem igazán tekintélyközpontú, csupán a szakmai teljesítmény, a színvonal érdekli, ez pedig egy fiatal irodalom- és kultúrakritikus részéről a XXI. században mindenképpen dicséretes. Nem csupán igyekszik figyelmen kívül hagyni a magyar irodalom-

és kultúratudományi diskurzus provinciális viszonyrendszerét, hanem néven is nevezi, erős kritikával is illeti azt, mindamellet, hogy látványosan elkülönöződik tőle.

S most, szerző és könyve vitathatatlan érdemeinek méltatása után következzen némi bírálat is. Miként azt fentebb megjegyeztem, a *Működés* strukturális felépítése okvetlenül egy sor kérdést vethet fel a mindenkori olvasóban. Félreértés ne essék, a kritikus korántsem Soltész Márton írásainak szakmai színvonalát kérdőjelezi meg. Az egy huszonéves, gyakorlatilag a pályája legelején járó irodalom- és kultúratudóshoz képest kiugróan magas –, ugyanakkor a kötet „*vegyesfelvágott*” jellege olykor kissé mintha zavaró lenne, s az a benyomásunk támadhat, nem illeszkednek egymáshoz eléggé szervesen az irodalomelméleti- és történeti tanulmányok, kritikák, esszék, valamint a sokkal inkább alkalmibb jellegű és a szerzői szubjektivitást nyíltabban felvállaló előadás-szövegek, s a rövid, főként helytörténeti jegyzetek. A személyesség visszatérése az értelmezésekbe persze üdvözlendő megnyilvánulás, hiszen a mai magyar irodalom- és kultúratudományban a személyesség és a referencialitás számos rangos tudós szerint gyakorlatilag szitokszónak számít, ugyanakkor felmerülhet a kérdés, nem evez-e olykor a *Működés*, mint olyan túlzottan személyes vizekre? Gondolok itt elsősorban arra, hogy a szerző bizonyos jegyzeteiben (pl. az *Enyém–tied: Emléksorok az óbudai Gelléri Andor Endre-szobor megmaradt talapzatára* című esszéjében) nem csupán véleményét, koncepcióját, hanem önéletrajzi háttérének részleteit és személyes motivációit is közli. Itt merül fel az egyik fő kérdés: van-e helye az *önéletrajziságnak* (legalábbis ilyen szinten) mint értelmezési horizontnak és kiindulópontnak a szellemtudományokban, az irodalom- és kultúratudományokban, s főleg: hogyan tudjuk ezt autentikusan megítélni a kimondva vagy kimondatlanul mindenképpen provinciális magyar humántudományi közegben? A kérdésre – itt és most – minden bizonnyal nincs egyértelmű és kimerítő válasz, legfeljebb valamiféle személyes vélemény körvonalazódhat, mely nyilvánvalóan erősen vitatható.

A kötet *szerkezetéről* megfogalmazott kritika, aggodalmaskodás és az ellentmondásos benyomások ellenére persze megemlíthető – s itt a jelen bekezdéseket megfogalmazó kritikus mintha ingadozni látszana –, hogy ugyancsak a *Működés* strukturális felépítését illetően impozáns megoldás a keretes szerkezet. A könyv szövegeit két nagyobb lélegzetű tanulmány fogja közre, foglalja keretbe, s stílusosan mindkettő egy-egy Vladimir Nabokov-értelmezés. *Nabokovtól – Nabokovig*, miként arról a tanulmányok alfejezetszerű főcímei is tanúskodnak. Az orosz író két kulcsregényének, az *Adának* és a *Lolitának* egy-egy eredeti, ugyanakkor hangsúlyozottan *személyes és szövegközpontú* értelmezései ezek, melyek segítenek rávilágítani arra, mit is jelent Soltész Márton számára a nabokovi irodalomszemlélet, valamint

ezen erősen erotikus tematikájú regények mennyire inspirálták irodalom- és kultúrkritikusi szemléletmódját mint egészet. *Tanulmány-vallomások*, mondhatnánk egy kis túlzással, s ez a tudományos elemző szövegekben is kódolt (olykor nem is annyira rejtett módon megjelenő) személyesség újra és újra felvetheti ugyanazt a kérdést, már-már a hermeneutikai kör szellemében: van-e mindennek helye a magyar irodalom- és kultúratudomány talaján? Mind a bíráló hangnemben megfogalmazódó, mind pedig a méltató kritika voltaképpen ugyanahhoz a kérdéskörhöz vezet. Felkészült-e a személyesség és a szintézis-igény ilyen mérvű visszatérésére akár a jelen bekezdések e szemléletmód irányában hangsúlyozottan kritikusan és ellentmondásosan viszonyuló szerzője, akár az egész hazai irodalom- és kultúratudományi diskurzus?

Soltész erősen személyes indíttatású irodalom- és kultúratudomány-felfogásáról (*ars poeticájáról*, ahogyan az a kötet Kocsis Annamária által írt rövid fűlszövegében is megemlítésre kerül) írni tehát mindenképpen problematikus vállalkozás, hiszen a *Működés* olyan átfogó teljességre törekszik, amely talán egy tanulmány-, esszé- és kritika-, mondhatjuk így, *kultúraértelmezés-gyűjteménybe* nem is fér bele. Miként azt fentebb megjegyeztem, e nagyszabású vállalkozás helyenként akár széttartónak is tűnhet, s többek között a helytörténeti tárgyú írások (197–240.) kissé mintha szervetlenül jelennének meg a többségében irodalomtudományi, irodalomkritikai tematikájú írások között. S bár jelen bekezdések szerzője afféle régi vágású „szakbarbárként” korántsem ért egyet a szerző olykor túlzottan is a szintézisre törekvő elképzeléseivel, a törekvés azonban – főleg a magyar irodalom- és kultúratudomány kissé provinciális talaján, ahol még mindig inkább a különböző tudományterületek elkülönülésén, semmint a köztük való interdiszciplináris átfedéseken, határátlépési lehetőségeken van a hangsúly – mindenképpen tiszteletre méltó és üdvözlendő. A *Működés* című szellemtudományi szöveggyűjtemény talán még túl töredékesnek tűnik, ami e koncepciót illeti – később ugyanakkor, ha már Magyarországon is megérett rá a szakmai olvasóközönség (eljön-e ez az idő valamikor, vagy csupán reménykedhetünk, ismerve a kortárs magyar humántudományi viszonyokat? A kérdésre nyilván nincs egyértelmű válasz) nagy része, talán jelen sorok szerzője sem áll majd ennyire konzervatív módon a szellemtudományi diszciplínákat egymáshoz nem csupán közelíteni, hanem őket gyakorlatilag valamilyen módon *összeolvasztani* kívánó egységes kultúrakritikai törekvésekhez, mint amilyen körvonalazódni látszik – a maga felróható hibáival együtt – Soltész Márton *Működés* című grandiózus könyvében.

(Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, Teleszkóp Könyvek 27., 2013, 280 oldal, 2500 Ft)